

הדם הזה, החשש הוא למקרה שבו הכהן המקבל את הדם כדרכו יטעה וימשיך לקבל דם רב ששתת מן הבהמה, וחשש זה מובן יותר (עיי' טהרת הקודש ושפת אמת שם).

ג. הגמ' בפסחים (טז, א-ב) לומדת שדם הקדשים אינו מכשיר לטומאה, מהפסוק: "על הארץ תשפכנו כמים" (דברים יב, טז), שדווקא דם הנשפך לארץ הוקש למים, ולא דם הקרבנות, שצריך להיזרק במזבח. הגמ' שם מקשה על כך: "הרי דם התמצית דנשפך כמים ואינו מכשיר!", ומוכח שדם זה אינו צריך להתקבל בכלי ולהיזרק¹³; אבל אין זו הוכחה שאסור לקבלו.

סיכום

הדם הכשר לזריקה הוא "דם הנפש" בלבד, בניגוד ל"דם העור" היוצא בתחילת השחיטה ו"דם התמצית" היוצא בסופה. בהגדרתם המדויקת נחלקו תנאים ואמוראים, האם ההבחנה היא בין דם המקלח, שנחשב דם הנפש, לבין דם השותת, שאינו דם הנפש, או שכל הדם האדום נחשב כדם הנפש. הלכה כדעה הראשונה (רמב"ם). שיטת רוב הראשונים, שמחלוקת זו נוגעת גם לדם שחיטה (רש"י ותוס' ועוד). ברמב"ם נראה שלדעתו המחלוקת עוסקת בדם הקזה (לענין חיוב הכרת על אכילת דם), ואילו בדם שחיטה הכל מודים שכל דם אדום הוא דם הנפש (לחם משנה; ברכת הזבח).

מדברי הרמב"ם נראה שמצוה לכתחילה לקבל את כל הדם, אף את דם התמצית, והדין שדם התמצית פסול לזריקה פירושו, שאם זרקו מן הקרבן רק את דם התמצית שלו, ללא דם הנפש כלל – לא עלתה לו הזריקה (מנחת יהודה). יש אומרים כעין זה, שאמנם אין מצוה לקבלו, אבל גם אין צורך לדקדק שלא יתקבל ממנו מאומה במזרק (תפארת ישראל; שפת אמת). מכמה סוגיות משתמע שדם התמצית אינו מתקבל במזרק.

ונשפך – הרי הוא בטל ברוב דם התמצית (רש"י פסחים שם ד"ה והלא). אם הדין לכתחילה הוא לקבל את כל דם הקרבן בכלי – מה פשר קושיה זו? הרי רוב ככל הדם שעל גבי הרצפה מן הסתם התקבל בכלי ונשפך (מן המזרק לרצפה, או מן המזרק למזבח ומשם לרצפה), וכשם שמותר לזרוק כשהתקבל כדינו – כך מותר לזרוקו כעת, כשהתקבל ונשפך על גבי הרצפה! אולם לשיטה שאין מקבלים אלא את דם הנפש – הקושיה מובנת, וכך מפרש רש"י (פסחים שם ד"ה כהנים): "דמיערב בהו מהאי דלא נתקבל כגון דם התמצית"¹¹. על פי זה, התירוץ "ר' יהודה לטעמיה דאמר דם התמצית דם מעליא הוא" פירושו, שלכן אף הוא מתקבל בכלי (חזו"א או"ח סי' קכד, לגמ' פסחים שם)¹². גם לשיטה לעיל שאין חובה לקבל את דם התמצית, אבל גם אין צורך לדקדק שלא יתקבל אפילו מעט ממנו – הגמ' מובנת, שכן רוב דם התמצית אכן נשפך ארצה.

ב. במשנה (להלן עח, א) נאמר: "דם שנתערב... בדם התמצית – ישפך לאמה, ר' אליעזר מכשיר". פשוט הדברים, שדרך כלל אין דם הנפש מתערב כלל בדם התמצית, כלומר שיש להיזהר מלקבל במזרק את דם התמצית. ובמנחת יהודה ובשפת אמת פירשו שמדובר במקרה מיוחד, שדם התמצית התקבל בכלי אחר ואחר כך עירבוהו בדם רגיל.

בגמ' (עט, ב) מסביר רב פפא את מחלוקת התנאים, שתנא קמא סובר שדם התמצית "מצוי לרבות על דם הנפש", ואם יקרה כך – הרי הדם הכשר בטל ברוב, ולכן גזר אפילו במקרה שדם הנפש מרובה, ור"א סובר שאין זה מצוי, ולפיכך אין מקום לגזור במקום שדם הנפש מרובה. אם בדרך כלל חובה לקבל גם את דם התמצית, נמצא שתנא קמא חושש שמא יטעו לקבל בנפרד הרבה מדם התמצית ואחר כך לערבו בדם הנפש (כן כתב במנחת יהודה, לשיטתו), וחשש זה נראה תמוה. ברם, אם בדרך כלל אסור לקבל את

מערכה נט. הלכות קבלת הדם (כה, א-ב)

לדשנו ויעיו ומזרקותיו, שמות כו, ג). במערכה זו יתבאר עניינה של קבלת הדם והלכותיה.

עניינה של קבלת הדם

בפשטות, קבלת הדם אינה אלא אמצעי מעשי להובלת

אחת מארבע העבודות המכשירות את הקרבן להקרבה ולאכילה היא קבלת הדם לקראת זריקתו, ככתוב בפר כהן משיח: "ולקח הכהן המשיח מדם הפר והביא אותו אל אהל מועד" (ויקרא ד, ה). קבלה זו נעשית בכלי שרת, כפי שלומדת הגמ' (צו, ב) מן הכתוב: "ויקח משה חצי הדם וישם באגנות" (שמות כד, ו), והוא הנקרא "מזרק" ("ועשית סירותיו

11. וראה גם לשון המאירי שם. אמנם בוודאי ישנו דם בקרבנות שגם לדעת הרמב"ם אינו מתקבל במזרק, והוא הדם היוצא מהאברים לאחר ההפשט, אבל אי אפשר לפרש שכוונת הגמ' לדם זה, שהרי אינו נקרא "דם התמצית" (עיי' בחינוך מצוה קמח). גם הסברה שהעלתה הגמ' ליישוב הקושיה על ר' יהודה, שר' יהודה מכשיר לשיטתו שיש כרת בדם התמצית, אינה יכולה להאמר על דם האברים, עיי' כריתות כ, ב.

12. במנחת יהודה ציין לסוגיה זו, ופירש שהקושיה "והלא דם התמצית מעורב בו" היא האם דינו להישפך כמים או לא (עיי' ש רש"י ד"ה שנשפך)!

13. במנחת יהודה העמיד גם את סוגיה זו בדם שהתקבל בכלי נפרד, ודבריו קשים: הרי הדין שם על דם התמצית אינו האם בפועל נשפך כמים או לא, אלא השאלה היא האם דינו להישפך כמים או לא (עיי' ש רש"י ד"ה שנשפך)!

בא ללמד שכך הדין אף בקרבנות המזבח החיצון (פירוש שני בראב"ד).

יש מי שחידש, על פי שני הפסוקים, שיש בדין "נשפך" שתי הלכות: האחת, הנלמדת בגמ', היא דין בסדר עבודת הקבלה, שהדם יגיע ישירות מצוואר הבהמה, ולא ממקום אחר. השנייה, הנלמדת בספרא, היא דין בחפצא של הדם, שיגיע לכלי שרת הראוי לקידושו, ולא יהיה במקום שאינו ראוי לקידוש⁵.

נשפך מן הצוואר על הרצפה. יש לקבל את הדם במזרק ישירות מצוואר הקרבן, ואם נשפך על הרצפה בטרם הגיע לכלי - אין תקנה לדם זה. עם זאת, אם נשאר עדיין דם בצוואר הבהמה - ניתן לקבל אותו ולזרוקו במזבח, למרות שלכתחילה יש לקבל את כל הדם.

נשפך הדם מן הכלי על הרצפה: האם מצוה לאוספו?

דם הנשפך מן הכלי על הרצפה, שכשר, דנו המפרשים האם יש מצוה לאוספו. לשון המשנה (לב,א): "נשפך מן הכלי על הרצפה ואספו - כשר", לשון דיעבד, בניגוד ללשון המשנה קודם לכן: "קיבל בימינו ונתן לשמאלו - יחזיר לימינו", ומשמע שאין מצוה לאוספו. ההבדל בולט יותר בהשוואה לדין המקביל בקומץ המנחה, עליו נאמר

4. מ"הקריבו בני אהרן הכהנים את הדם, וזרקו את הדם" (ויקרא א,ה), ש"הדם" בה' הידיעה הוא הדם הנדון קודם, זה שהתקבל בכלי, שהרי "והקריבו - זו קבלת הדם". מאידך, למדו שם מיתור "וזרקו את הדם" להכשיר דם שנשפך מן הכלי על הרצפה.

5. הגר"ח הלוי (הל' מעשה הקרבנות יג,ב) חידש עניין זה, שיש שני דינים ב"נשפך", וכתב שבמנחה (שגם בה יש פסול "נשפך", כגון בקמץ בימין והעביר לשמאל בטרם קידש בכלי, מנחות כו,ב), שייך רק הדין השני, ולא הראשון, כי אין מקום מסוים שממנו צריך לקמוץ (על פי זה יישב סתירה מסוימת ברמב"ם, אך הסתירה מיושבת בשופי על פי נוסח הרמב"ם המדויק שהתברר בדורנו, ראה להלן מערכה רמא, הערה 12). הגר"ז בחידושו על הגמ' כאן מסביר על פי יסוד זה גם את כפל הדרשות. לשיטתו הסביר גם מדוע בספרא יש צורך בפסוק מיוחד ללמד שדם הנשפך מהכלי על הרצפה כשר, כי היתה הוה-אמינא שהדין בחפצא שהדם יהיה במקום הראוי לקידוש נאמר על כל שעת העבודה עד זריקתו. עוד ביאר לפי זה מדוע יש פסול "נשפך" גם בחטאת העוף, למרות שאין בה עבודת קבלה, עיין להלן צב, ורשי"ד"ה אצרוכי, ובמערכה רלו, הערה 3.

דם הקרבן לצורך זריקתו על המזבח. ברם, בגמרא מבואר שלקבלה יש תפקיד נוסף, לקדש את דם הקרבן. כך לשון הגמ' בסוטה (יד,ב): "דם, אף על גב דקדישתיה סכין בצוואר בהמה - הדר מקדיש ליה בכלי שרת". כמו כן אומרת הגמ' במנחות (יג,ב), שיש לתת את קומץ המנחה בכלי שרת, והטעם: "נותן בכלי מאי קא עביד?... דדמי לקבלה... תרוייהו קדושת כלי הוא"¹. מתפקיד זה של הקבלה נובעת הלכה מיוחדת, שאם קיבל את הדם בשני כלים ובכל אחד מהם פחות מכדי הזאה - לא התקדש הדם (גמ' להלן צג,ב). עם זאת, מצאנו שיש עבודת קבלה גם בהעדר קידוש, כגון בבמה, שיש בה קבלת דם, אך בלא כלי שרת (ראה להלן מערכה שז). נמצא שיש בקבלה שני עניינים: קבלת הדם, וקידושו².

בגמ' במנחות (ז,ב) נאמר, שבשעת הקבלה הכהן צריך להגביה את המזרק מן הארץ ולאחזו בידו, ולא יניחנו על הארץ שיתקבל הדם מאליו. בזבח תודה (כה,ב ד"ה ורידין) ביאר הטעם: אם הכלי על הרצפה - הכהן אינו עושה שום מעשה, ובקבלה נדרש מעשה חיובי על ידי הכהן, ככתוב: "ולקח". מעשה הלקיחה הוא אחיזת הכלי, ואילו השוחט, שמאפשר את זרימת הדם לכלי, אינו נחשב כעושה מעשה קבלה, אלא כגרמא בעלמא (אבני נזר או"ח סי' קעד, ואם לא כן - היה זר פסול לשחוט).

נשפך הדם מן הצוואר על הרצפה

המשנה כאן אומרת שאם נשפך הדם על הרצפה ואספו - פסול, אולם אם הדם התקבל בכלי ואחר כך נשפך - ניתן לאוספו ולזרוקו (משנה להלן לב,א). הגמ' לומדת את פסול "נשפך" מן הכתוב: "ולקח הכהן המשיח מדם הפר", בדרך של "גורעין ומוסיפין ודורשין", כאילו נאמר "דם מהפר", ישירות מן הפר³.

בתורת כהנים (ויקרא נדבה פרשתא ד,יא) למדו זאת באופן אחר, מפסוק בפרשת קרבן עולה⁴. יש שכתבו שאלו דרשות חלוקות ('תוספות אחרות' על הספרא), או שהאחת למצוה והשנייה לעכב (פירוש ראשון בראב"ד על הספרא, ועיין שפת אמת כאן, מקור אחר לעכב), או שהפסוק בעולה

1. יש לציין ללשון הרמב"ן (ויקרא א,ה): "מדרש רבותינו 'והקריבו - זו קבלת הדם'... הוא לשון קרבן, שיעשו מן הדם קרבן, והוא לקבלו ולזרוקו על המזבח", הרי שהקבלה היא העושה את הדם לקרבן.

2. יסוד זה, שיש בקבלה שני עניינים, הוכיחו במקדש דוד (סי' ז,ב) ובאבן האזל (הל' מעשה הקרבנות יג,ב). על פי זה דנו באפשרות להפריד בין שני התפקידים של הקבלה, כגון לשיטה שהמקבל פחות מכדי הזאה בשני כלים יכול אחר כך לערבם (ראה להלן מערכה רמא), ובאופן כזה יש כאן בתחילה עבודת קבלה בלא קידוש ואחר כך קידוש בלא קבלה. במקדש דוד כתב שבמקרה זה, דיני הקבלה - שתהא בצפון, ושהקרבן יהיה תמים - יהיו בקבלה הראשונה דווקא.

3. בריטב"א ביומא (מת,א ד"ה גורעין) כותב, שהלימוד בדרך זו נעשה "דוקא מאותיות שהם בראשי התיבות או בסופן". בלשון המקרא מצוי הדבר שאות השימוש המופיעה לפני מילה משמשת את המילה הבאה אחריה, כגון: "כי יהיה בך אביון מאחד אחיך" (דברים טו,ז), שמשמעותו "אחד מאחיך". כמו כן "ותשם בפוך עיניה" (מלכים-ב ט,ט, וראה רד"ק שם) פירושו: פוך בעיניה (דוגמאות אלה ב'הכתב והקבלה' ו'שם עולם' בויקרא א,ה), וראה גם במלבי"ם (ויקרא אות ריד) בעניין זה.

מצואר בהמה על הארץ ולא אספו וקיבל מקצתו מצואר בהמה – הרי זה כשר". עוד כתב בהל' מעשה הקרבנות (ד,ח): "וכל הזבחים שקיבל מדמם פחות מכדי הזיה – לא נתקדש הדם, וצריך להתכוון לקבל כל הדם", משמע שלכתחילה ישתדל לעשות כן⁶.

מן הגמ' כאן ניתן להבין שהדבר מעכב: "דאי סלקא דעתך 'מדם הפר' כדכתיב, 'מדם' ואפילו מקצת דם, והאמר רב: השוחט צריך שיקבל את כל דמו של פר". לכאורה יכלה הגמ' ליישב, שדינו של רב הוא לכתחילה, ואילו הדרשה "אפילו מקצת דם" היא בדיעבד! הרדב"ז (הל' מעה"ק שם) דחה את הראיה, והסביר שכוונת הגמ' לשלול את הסברה שלכתחילה די ב"אפילו מקצת דם".

הטעם שקבלת כל הדם אינה מעכבת, שלא מצינו ששנה עליו הכתוב לעכב. ועוד, שאף שדרשו חז"ל "מדם הפר – דם מהפר יקבלנו" – אין מקרא יוצא מידי פשוטו, שקבלת מקצת הדם שמה קבלה בדיעבד. סיבה נוספת: מבחינה מעשית קשה הדבר שבשעת השחיטה לא יזנק חלק מהדם מחוץ למזרק, ו"לא ניתנה תורה למלאכי השרת"⁷.

הדם שבסכין

שמואל מחדש שהשוחט צריך להגביה את הסכין, משום שנאמר: "ולקח... מדם הפר" (ויקרא ד,ה), "ולא מדם הפר ודבר אחר". ההבנה המקובלת בדין זה היא, שהדם שעל הסכין פסול לזריקה, מפני שהסכין אינו ראוי לקבלה (כי אינו כלי קיבול, וגם אין הכרח שיהיה כלי שרת, ראה מערכה רנו), והקבלה צריכה להיות ישירות מן הפר, וכאשר הדם מתקבל באמצעות דבר אחר – הרי זה כדם שנשפך על הרצפה לפני קבלתו⁸. מכל מקום, החובה להגביה את הסכין היא מדרבנן, שכן מדאורייתא הדם שעל הסכין בטל ברוב וכשר לזריקה (קרא אורה)⁹. בעזרת כהנים (ויקרא דיבורא דחובה פרשתא ג,ז) כתב טעם אחר לגמרי לדין זה, שהבעיה בדם הסכין איננה שלא נתקבל, אלא שיש בו מדם העור, וזהו ה"דבר אחר".

בלבד מהן נדרשה להלן לד,ב.

8. כך מבואר מרש"י ד"ה דבר אחר: "סכין", וד"ה סכין למעלה: "שלא יפול דם הסכין על המזרק" (אך לנוסח בשטמ"ק: "מן הסכין" אפשר לפרש שזהו דין בקבלה, ולא פסול בדם. 'חידושים וביאורים', כשיטתו להלן), וכן מתוס' (ד"ה גורעין).

תוס' שואלים, מדוע יש צורך בשני לימודים, האחד על פסול הדם שבסכין והשני על פסול דם שנשפך על הרצפה? והשיבו שהיה מקום לחלק בין הדברים. בפשטות דם הנשפך על הרצפה גרוע יותר, כתירוצם השני, אבל בתירוץ הראשון העלו אפשרות שדם הסכין גרוע יותר, כי נעשתה בו כעין קבלה בכלי שאינו ראוי לכך, ויש צד לומר שזה גרוע מנשפך, שלא נעשתה בו קבלה כלל (עיין בתוס' המקבילים ביומא מחא, ד"ה גורעין, שהביאו דוגמא לדבר). בעל 'מים קדושים' מסביר אחרת: רק לאחר הדרשה "דם מהפר יקבלנו", שצריך לקבל מן הפר ולא מן הרצפה, יש מקום ללמוד חידוש נוסף זה שהקבלה תהיה רק מן הפר, ולא מן הפר עם דבר אחר, כגון הסכין.

9. גם בשפת אמת ובזבח תודה כתבו שאם טפסו דם הסכין למזרק אינו פוסל בדיעבד, אך לא כתבו שמדאורייתא אין צורך להקפיד על כך לכתחילה.

בתוספתא (מנחות ה,ז): "נתפור הקומץ על הרצפה – יחזור ויאספנו וכשר".

בתוס' מצינו מחלוקת לכאורה בדבר: במעילה (ז,א ד"ה חישוב לנשפכין) כתבו שאין מצוה לאוספו, ואילו בזבחים (לד,ב ד"ה כל שבידו) כתבו שמצוה לאוספו, ורק משום כך הרי זה כשר ואינו דחוי (ראה להלן מערכה פו). יש שהציעו לחלק, שאם נשפך כל הדם שבמזרק – מצוה לאוספו כדי להציל את הקרבן מפסול, אבל אם נשתייר דם – אין מצוה לאסוף את הנשפך (שפת אמת לב,א; למטה יהודה להלן צב,ב; אור שמח הל' פסוהמ"ק יג,א). באור שמח תמה על כך, מדוע אין מצוה לאסוף אפילו מקצת הדם, כדי לקיים את שפיכת השיריים בכל דם הקרבן? על כך השיב במקדש דוד (לג,ב), שמצות שפיכת השיריים ליסוד נאמרה רק על דם שראוי לזריקה בשעת הזריקה, ודם זה שהיה על הרצפה בשעת הזריקה – אין מצוה לשופכו ליסוד. בשפת אמת צידד לאידך גיסא, שאפילו כשכל הדם נשפך – לכתחילה אין לאסוף, כי אין זו דרך כבוד, ואין בכך איסור הפסד קדשים כל עוד לא זרק את הדם. לפי דבריו מובן ההבדל בין דם לקומץ, כי דרך בני אדם להרים לחם שנפל ולאוכלו, ואין בזה חוסר כבוד, מה שאין כן במשקה.

קבלת כל הדם

רב מחדש שיש לקבל במזרק את כל דם הקרבן, על פי הכתוב: "ואת כל דם הפר ישפך אל יסוד מזבח העולה" (ויקרא ד,ז). הפסוק עוסק בשפיכת השיריים, אבל לא יתכן לשפוך ליסוד את "כל דם הפר", שהרי מעט ממנו כבר ניתן על הקרנות, ועל כרחנו הפירוש הוא שלפני כן יש לקבל את "כל דם הפר" (ועיין משך חכמה ויקרא א,ה).

דין זה אינו מעכב, כפי שעולה מן המשנה (לב,א) על פסולי עבודה שקיבלו את הדם: "וכולן שקיבלו את הדם חוץ לזמנו וחוץ למקומו, אם יש דם הנפש – יחזור הכשר ויקבל". נאמר כאן שהקבלה השניה מועילה, למרות שהקבלה הראשונה כמאן דליתא (ראיית הזבח תודה כאן). וכך פסק הרמב"ם (הל' פסולי המקודשין א,כו): "נשפך מקצת הדם

6. כן כתבו הר"י קורקוס והרדב"ז שם. שיעור כדי הזיה שהוזכר בהלכה זו אינו מכריח שקבלת כל הדם אינה מעכבת, שכן ניתן להעמיד בשקיבל את כל הדם בכלים רבים ובכל אחד מהם כדי הזיה, או שמדובר בזבח שדמו מועט, ואין בו אלא כדי הזיה. מכל מקום, המציאות הפשוטה היא שמדובר על קבלת מקצת מהדם, ושאר הדם לא מתקבל כלל.

בכסף משנה בהל' פסוהמ"ק הנ"ל כתב תחילה כאמור, שקבלת כל הדם אינה מעכבת. בתירוץ השני הוא סובר שקבלת כל הדם מעכבת, במובן זה שלא ישאר דם בצוואר הבהמה, ואילו דם שנשפך ארצה איננו עוד "דם הפר", וקבלתו אינה מעכבת. תירוץ זה קשה מסברה, מדוע דם הנשאר מעכב ודם הנשפך אינו מעכב? ועוד: מן המשנה הנ"ל משתמע שהקבלה הראשונה היתה כשרה אילו היתה נעשית על ידי כשר, אף על פי שנשאר בצוואר הבהמה מדם הנפש!

7. שלושת הטעמים בערוך השולחן (סי' עו, וסי' קכד,ג), והטעם השני גם ב'הכתב והקבלה' ויקרא ד,ה. הטעם הראשון צריך עיון, שכן הביטוי "כל דם הפר", "כל הדם" חוזר ארבע פעמים (ויקרא ד פסוקים ז, יח, ל, לד), ואחת

גבו"). שאלת הגמ' ותשובתה טעונות הסבר: וכי חסרים במקדש דברים לניקוי? ומדוע צריך לנקות דווקא בכלי שרת?¹² יש שכתבו, שהיות והדם שעל הסכין התקדש – גנאי הדבר להעבירו לכלי חול, ולכן יש לנקותו בכלי שרת, והמזרק מיוחד לדבר זה, כשמו "כפורי זהב" (מקדש דוד טהרות סי' נא,א, על פי תוס' במנחות ח,א ד"ה ולר' חנינא; 'תוספת קדושה' כאן). ב'חידושים וביאורים' הסביר את הקינוח במזרק על פי דרכו: מכיוון שהדם כשר לזריקה, אלא שלא נתקבל באופן הראוי לכתחילה – לא ראוי לאבדו, ועדיף שישפך ליסוד עם השיריים, ולכן יש לקנחו בשפת המזרק, וכך יהיה על דופן המזרק, וכאשר ישפכו השיריים – יגרר גם דם זה עמם¹³.

על פי דרך זו היה מקום להוסיף חידוש, שהקינוח בשפת המזרק פירושו שדם הסכין יתקנה פנימה לתוך המזרק, מפני שהוא כשר לזריקה וחובה לקבלו עם כל הדם (ולא כרש"י ותוס')¹⁴.

סיכום

קבלת הדם בכלי שרת כוללת שני עניינים: עבודת הקבלה, כהכנה לעבודת הזריקה, וקידוש הדם. הכהן המקבל את הדם צריך לאחוז את המזרק בידו, וזהו מעשה הקבלה.

לכתחילה יש לקבל את כל הדם, ובדיעבד אין זה מעכב, ובלבד שיהא בו שיעור כדי הזאה. הדם הנשפך ארצה לפני שהתקבל בכלי שרת – פסול, ואין לו תקנה לאוספו. הדם הנשפך אחר הקבלה – יש לו תקנה אם יאספנו, ונחלקו אחרונים בדינו: יש אומרים שמצוה לאוספו, כדי לתקן את הקרבן וכדי שכל דמו ישפך ליסוד (אור שמח); יש אומרים שעדיף שלא לאוספו ולזרוקו, כי אין זו דרך כבוד (שפת אמת); ויש שחילקו בין נשפך כל הדם, שמצוה לאוספו, לבין נשפך מקצתו, שאין מצוה לאוספו (אחרונים בדעת תוס').

השוחט צריך להגביה את הסכין בשעת הקבלה, וכמה טעמים נאמרו בדבר: הדעה המקובלת היא, שהדם שעל הסכין פסול לזריקה, כאילו נשפך ארצה, מפני שלא נתקבל

הגבהת הסכין אחרי השחיטה. השוחט צריך להסיר את הסכין, כדי שהדם המתקבל במזרק לא יעבור דרך הסכין.

ב'חידושים וביאורים' לגר"ח גריינימן שליט"א פירש את עניינו של הדין כעין דרכם של רש"י ותוס', שיש בעיה בקבלת הדם בסכין, אבל באופן אחר: אין כל פסול בדם שעל הסכין, ואינו נחשב כדם שנשפך, אלא שסדר הקבלה לכתחילה הוא שהדם יגיע למזרק ישירות מן הפר. ומכיוון שדם זה כשר לזריקה, אמר שמואל רק "שיגביה" את הסכין, ומותר שהסכין יהיה מעל המזרק, ולא חשש שמא יטפטף ממנו פנימה, כי אמנם לכתחילה אין זורקים אותו, אבל אינו פסול. ראייה לדבר הביא מדקדוק לשון הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות ד,ח): "ומגביה הסכין למעלה כדי שלא ירד הדם מעליה אלא מן הצואר". משמע שהקפידא היא שלא ירד דם הפר דרך הסכין, ואין כוונתו שהקפידא היא שלא ירד דם הסכין (שאו היה כותב: "שלא ירד הדם שמעליה לכלי")¹⁰.

הגמ' שואלת במה יקנח את הדם, ומשיב אביי שיקנחנו בשפת המזרק, ככתוב (עזרא א,י): "כפורי זהב", הרי שהמזרקים משמשים לניקוי¹¹. ופירשו רש"י ותוס' (ד"ה בשפת) שיקנח את הדם אל מחוץ למזרק (וכן בערוך ערך כפר ט): "נקרא המזרק כפור שהיה מקנח בו אצבעו על

10. נראה שמחלוקת זו בין רש"י לרמב"ם לשיטתם בעניין "אוויר שאין סופו לנוח", ראה במערכה סא הערה 7.

11. הדבר מתמיה, שיקראו המזרקים "כפורים" על שם שימוש צדדי לניקוי. ופירש בספר 'מי זהב' (עמ' שטט), שאין כוונת חז"ל שזהו כל טעם השם, אלא עיקר שם "כפורי" משום שהמזרקים מכילים את הדם המכפר, אבל ההטיה המסוימת "כפורי" (ולא "מכפרי" למשל) מציינת את השימוש לניקוי (ראה שם דוגמא כיוצא בזה, בשם הגר"א).

12. עוד יש לשאול: למה לא חששו שמהם הדם המתקנח בשפת המזרק יזרק עם הדם למזבח? אך מדאורייתא הרי זה בטל ברוב, כמבואר לעיל.

13. ביסוד זה קדמו הרדב"ז (הל' מעה"ק ד,ח), שכתב שמכיוון שהדם נתקדש בכלי הסכין, הוא טעון שפיכה ליסוד. עוד על שיטת הגר"ח גריינימן שליט"א עיינו בספר עולת כהנים סי' ח אות ח.

14. לשון הרמב"ם בעניין זה סתומה: "ודם שבסכין מקנחו בשפת המזרק", ולא ביאר להיכן מקנחו, ונושאי כליו (הרי"ק קורקוס וכס"מ ורדב"ז) פירושוהו כרש"י ותוס'. ובספר משנת חיים (ויקרא, סי' לג) פירש שכוונתו לקינוח פנימה, אך לא יערבנו בדם

שבכלי, אלא ישאר על דופן הכלי עד שפיכת השיריים (ותלה זאת בדברי הרדב"ז גם כן). ויש בזה דוחק, ולפי דרכו בפירוש לשון הרמב"ם מסתבר יותר שהדם כשר לזריקה.

כיוצא בזה יש לדון על לשון הרמב"ם בפ"ה ה"ח על מתן דם החטאת: "וצריך לטבול אצבעו על כל קרן וקרן, וכשגומר הנתינה על הקרן - מקנח אצבעו בשפת המזרק ואחר כך טובל פעם שנייה, ששיירי הדם שבאצבע פסולין ליתן מהן על קרן אחרת". לכאורה מוכח מכאן שהקינוח הוא אל מחוץ למזרק, שהרי שיריים אלו פסולים (כלומר, שמלבד הדין שכל הזאה טעונה טבילה קיים דין נוסף ששיירי ההזאה הקודמת פסולים, ואי אפשר לערבם בכלי ולטבול שוב, עיינו להלן צג,ג ומערכה רמב), אלא אם כן נעמיד שיקנח כך שהדם ישאר על הדופן עד שפיכת השיריים, כנ"ל. יתכן, אפוא, לומר כך: קינוח הסכין או האצבע הוא אל פנים המזרק, והדם שבסכין - יתערב עם הדם הנזרק, ואילו הדם שבאצבע - ישאר על דופן הכלי ולא יתערב בשאר הדם (הן משום שכמותו מועטת לעומת דם הסכין, והן משום שבזריקת הדם הכהן מטה את המזרק, והדם היוצא יגרור עמו את הדם שבדופן, מה שאין כן בהזיות הדם באצבעו).

הגמ' אומרת שצריך לקנח את הסכין בשפת המזרק. ההבנה הפשוטה היא שהקינוח הוא באחורי המזרק, כך שדם הסכין ישאר בחוץ (רש"י ותוס'). הטעם לקינוח במזרק דווקא, מפני קדושת הדם (מקדש דוד), ויש אומרים שאף רצוי שדם זה ישפך לים כשיריים (רדב"ז; 'חידושים וביאורים' לשיטתו הנ"ל). אפשר שלדעת הרמב"ם הקינוח הוא לתוך המזרק, כדי שדם הסכין יתקבל ויזרק על המזבח.

בכלי קיבול, וממילא אסור שכל שאר הדם שבצואר הבהמה יעבור למזרק דרך הסכין, וכן אסור שהדם שעל הסכין יטפטף למזרק (רש"י ותוס'). ויש אומרים שהדם פסול מפני שהוא דם העור (עזרת כהנים). לדעה אחרת אין בדם הסכין פסול, אלא שדרך הקבלה לכתחילה היא שהדם יגיע ישירות מהקרבת למזרק ('חידושים וביאורים' בדעת הרמב"ם). גם לדעה שדם הסכין פסול, החובה להגביהו היא מדרבנן (קרא אורה), ואם טפטף למזרק – מותר לזרוק את הדם (אחרונים).

מערכה ס. הכנסת הורידים למזרק (כה,א-ב)

תוך כלי, כלומר, האויר שמעל הכלי. כך גם יתפרש לדעתו המשפט "צריך שיראו אויר כלי", שכן ה'ראייה' פירושה – להיות בתוך המקום שאותו צריך לראות, ו'אויר כלי', לדעת רש"י, הוא האויר שמעל לכלי. זהו מובנו של המושג "אויר כלי" לדעת רש"י בכלל הסוגיה להלן (עיינ ד"ה עד שלא הגיע, אויר שאין סופו לנוח, מים שבתוכה, זאת אומרת; וראה במערכה הבאה)².

רש"י מנמק את הדין, "דנהוי [שטמ"ק: דלתחזין] קבלה מהפר שפיר", כלומר, שכך מתקיים הדין "דם מהפר יקבלנו" באופן טוב יותר, שניכר שהקבלה ישירות מן הפר. בכך מוסבר יותר קשר העניינים בסוגיה, שדין זה מובא מיד לאחר דברי שמואל שיש להגביה את הסכין, כדי שהדם יגיע ישירות מן הפר לכלי.

שיטת הרמב"ם: הורידים בכלי עצמו, כדי לקבל את כל הדם

הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות ד,ח) פוסק: "וכל הזבחים... צריך להתכוון לקבל כל הדם, כיצד הוא עושה? אוחז הסימנים בידו ומוציא הסימנים והורידין לתוך המזרק ושוחט שניים או רוב שניים כדי שיתקבל הדם כולו בכלי". נראה שהנימוק "כדי שיתקבל הדם כולו" מוסב על הוצאת הסימנים והורידים למזרק (שהרי שחיטת שניים או רוב שניים חיונית מבחינת הלכות השחיטה, ואף בבהמת חולין). כך גם מפורש בפירוש המשנה (זבחים ב,א): "וסדר שחיטת הקדשים... שיאחזו את הצואר ויוציא את הסימנים ואת הורידין ויבליטם עד שיהיו באויר המזרק וישחוט כדי שיהא הדם כולו בכלי, והוא אמרם צריך שיתן ורידין לתוך הכלי"³.

האויר שמעל לכלי. וכיו"ב בזבחים צב,ב, לגבי דם חטאת העוף העובר מעל בגד, נאמר: "דהא אפסיל לה באויר כלי". יתכן שיש להבדיל בין סוגי הכלים: בכלי שיש לו חלל ודפנות - 'אויר כלי' הוא החלל שבתוכו; ואילו בכלי שאין לו דפנות - 'אויר כלי' הוא האויר שמעליו, ואם כנים הדברים, הרי שהלשון כאן נוחה יותר להתפרש על החלל שבתוך הכלי, כשיטת הרמב"ם להלן.

3. בדומה לכך נאמר גם בספר האשכול (מהד' אוירבך, הל' שחיטה סי' י): "והכין איתא פרק כל הפסולים השוחט צריך שיקבל כל דמו של פר, כיצד עושה? אוחז הסימנים בידו ומוציא עם הורידין לתוך המזרק". אולם, הדמיון הרב ללשון הרמב"ם הנ"ל מלמד שזוהי תוספת מאוחרת לספר האשכול, אשר נפטר בשנת ד'תקט"ט, לפני כתיבת המשנה תורה לרמב"ם (ובמהד' אלבק משפט זה חסר).

שחיטת הקדשים שונה משחיטת חולין, בכך שמלבד חיתוך שני ה'סימנים', הקנה והוושט, צריך לחתוך גם את הורידים, עורקי הדם שבצואר ליד הקנה והוושט, כדי לקבל את הדם (חולין כט,א, בדברי רב פפא). בגמ' כאן נאמר על כך: "אמר רב ירמיה בר אבא: צריך שיתן ורידין לתוך הכלי. איתמר נמי, אמר רב אסי אמר ר' יוחנן: ורידין צריך שיראו אויר כלי". יש לברר מהו בדיוק הדין האמור כאן, ומה טעמו.

שיטת רש"י: הורידים מעל הכלי, כדי לקבל ישירות מהפר

רש"י (ד"ה צריך) כותב, ש'האי 'תוך' לאו דווקא, דהא לא אפשר [להכניס את הורידים ממש לכלי], אלא על אוירו של

קבלת הדם לשיטת רש"י: הורידים מעל הכלי, כדי לקיים את הדין שהקבלה תהיה ישירות מן הפר.

1. ואין לטעות ולפרש שה'ראיה' היא העמידה מחוץ לאויר הכלי וראייתו מבחוץ. כיו"ב מצאנו (ברכות לה,ב): "אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית", דהיינו "שיכניסנו לביתו" (רמב"ם הל' מעשר ד,א), כמוכח מהמשך המשפט: "שנאמר בערתי הקדש מן הבית". וכן (מכות יט,ב): "מעשר שני מאימתי חייבין עליו? משראה פני החומה", והיינו שהכניסו לפנים מהחומה, ע"ש בגמ'.

2. בלשון 'אויר כלי' מצאנו משמעויות שונות: פעמים רבות מופיע בדברי חז"ל המושג 'אויר כלי חסר', לעניין טומאתו, והכוונה לתוכו דווקא, ככתוב בתורה (ויקרא יא,לג): "וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו כל אשר בתוכו יטמא", ועיין כלים פ"ב מ"ח ופ"ד מ"ג. וכן בקידושין כד,ב: "תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית ותקע בו ושבירו". לאידך גיסא, בפסחים מח,ב מצינו: "טבלא שאין לה לבזבזין מהו? תוך כלי בעינין והא ליכא, או דילמא אויר כלי בעינין והא איכא", הרי שאויר כלי הוא